

Олексáндр Олексáндрович Богомóлець

народився 24 травня 1881р. в м.
Київ, помер 19 липня 1946 р. м.

Київ — український учений-
патофізіолог. Основоположник
української школи
патофізіології, ендокринології і
геронтології, організатор
української науки.

Засновник перших в Росії і
Україні науково-дослідних
закладів медичного профілю.

Олександр Олександрович Богомолець був другою дитиною в сім'ї лікарів і революціонерів — земського лікаря Олександра Михайловича Богомольця і його дружини Софії Миколаївни Богомолець з дому Присецьких гербу «Новина». Старший брат — Микола — помер у дитинстві.

Олександр Богомолець-молодший народився в Лук'янівській в'язниці Києва, де під слідством перебувала його мати, у справі радикальної народницької організації лівого спрямування «Південно-російський робітничий союз». Невдовзі після пологів був забраний від матері і відданий на виховання до маєтку Климове свого дідуся — Миколи Максимовича Присецького. Софія отримала вирок — десять років каторги в Забайкаллі. Малий Сашко зміг побачити матір тільки через десять років, коли Олександр Михайловичу Богомольцю нарешті були дозволені побачення з Софією. На той момент вона була вже безнадійно хвора на сухоти.

Сашко Богомолець із батьком перед подорожжю до Сибіру на побачення з матір'ю. Київ, 1890–1891 рр.

Софія Миколаївна Богомолець
мати академіка О.Богомольця

Після повернення з Забайкалля деякий час живе з батьком у Ніжині. Протягом року навчався у чоловічій гімназії при Історико-філологічному інституті князя Безбородька (раніше — Гімназія вищих наук, зараз — Ніжинський державний педуніверситет ім. Гоголя). До цього початкову освіту отримував удома. За успіхи у навчанні Саша Богомолець був нагороджений похвальним листом і книгою І.Тургенєва «Записки мисливця». З дитинства захоплювався читанням.

У 1895 році батько і син Богомольці переїхали до Кишинєва, де жили у рідного брата Олександра Михайловича — Михайла Михайловича Богомольця. Сашко продовжив навчання в Кишинєвській гімназії, але на передостанньому році був відрахований з офіційним формулюванням «за небезпечний напрямок думок». З великим трудом його влаштували до 1-ї Київської чоловічої гімназії, яку юнак закінчив із золотою медаллю.

Репутацію «неблагодійного» він підтвердив і в Київському університеті ім. Св. Володимира, куди поступив у 1900 році. Навчався спочатку на юридичному, збираючись стати адвокатом-криміналістом, а потім на медичному факультеті. Там Олександр брав участь у русі за права студентів. Не бачачи можливості продовжувати навчання в Києві і, очевидно, не бажаючи підставляти під удар батька, за яким зберігався поліцейний нагляд, Олександр Богомолець перевівся на медичний факультет Новоросійського університету в Одесу.

Першу наукову роботу опублікував на другому курсі університету — «До питання про будову і мікрофізіологію бруннерових залоз» (1902). На кінець навчання Олександра Богомольця в Одеському університеті в його послужному списку нараховувалося п'ять наукових робіт.

О. Богомолець після закінчення Одеського Новоросійського університету. 1907 рік

В 1909 році під керівництвом професора Володимира Вороніна захистив у Імператорській військово-медичній академії (Петербург) докторську дисертацію «До питання про мікроскопічну будову і фізіологічне значення надниркових залоз у здоровому і хворому організмі». Одним з опонентів при захисті був відомий російський фізіолог академік І. П. Павлов, який дав високу оцінку роботі молодого ученого. Олександр Олександрович Богомолець став наймолодшим у Російській імперії доктором медицини — на момент захисту докторантури йому було 28 років.

Того ж року Олександр Богомолець був обраний приват-доцентом кафедри загальної патології медичного факультету Новоросійського університету (Одеса).

Невдовзі після захисту він одружився з Ольгою Георгіївною Тихоцькою (1891–1956) гербу «Наленч». У подружжя народився син Олег (1911–1991).

В 1911 року був відряджений на стажування в Париж на кафедру фізіології в Сорбонні для отримання професорського звання. Після повернення (того ж року) призначений екстраординарним професором кафедри загальної патології і бактеріології медичного факультету Саратовського університету.

В Саратові Олександр Богомолець та його учні і послідовники заклали основи нової галузі в медичній науці — патофізіології, створивши відповідну кафедру. Олександр Богомолець сам набрав штат і закупив за власні кошти наукові прилади (частину обладнання привіз із Франції). В 1923 році організував у Саратові першу в СРСР протималлярійну лабораторію.

Також Богомолець розпочав роботу над першим у світі підручником з патофізіології. В основу підручника ліг курс лекцій, читаних їм для студентів університету. Робота над цим підручником тривала до кінця життя доктора Богомольця. З «Короткого курсу патологічної фізіології», опублікованого в 1921 році, підручник у підсумку розрісся до п'ятитомника. За цю роботу Олександр Богомольцю була присуджена Сталінська премія (1941).

В 1934 році одна з редакцій посібника вийшла українською мовою.

В Саратові Олександр Богомолець зробив також свій найважливіший винахід — імунну цитотоксичну антиретікулярну сиворотку, яка прискорювала заживлення ран і активізувала імунну систему людини. «Сиворотка Богомольця» успішно застосовувалася для лікування інфекційних хвороб і переломів. Під час радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. вона мала особливий попит у радянських польових та евакуаційних госпіталях.

1925 року доктор Олександр Богомолець був призначений завідуючим кафедрою патологічної фізіології 2-го Московського університету. В Москві він створює відділення експериментальної патології в Інституті з вивчення вищої нервової діяльності при Комуністичній академії.

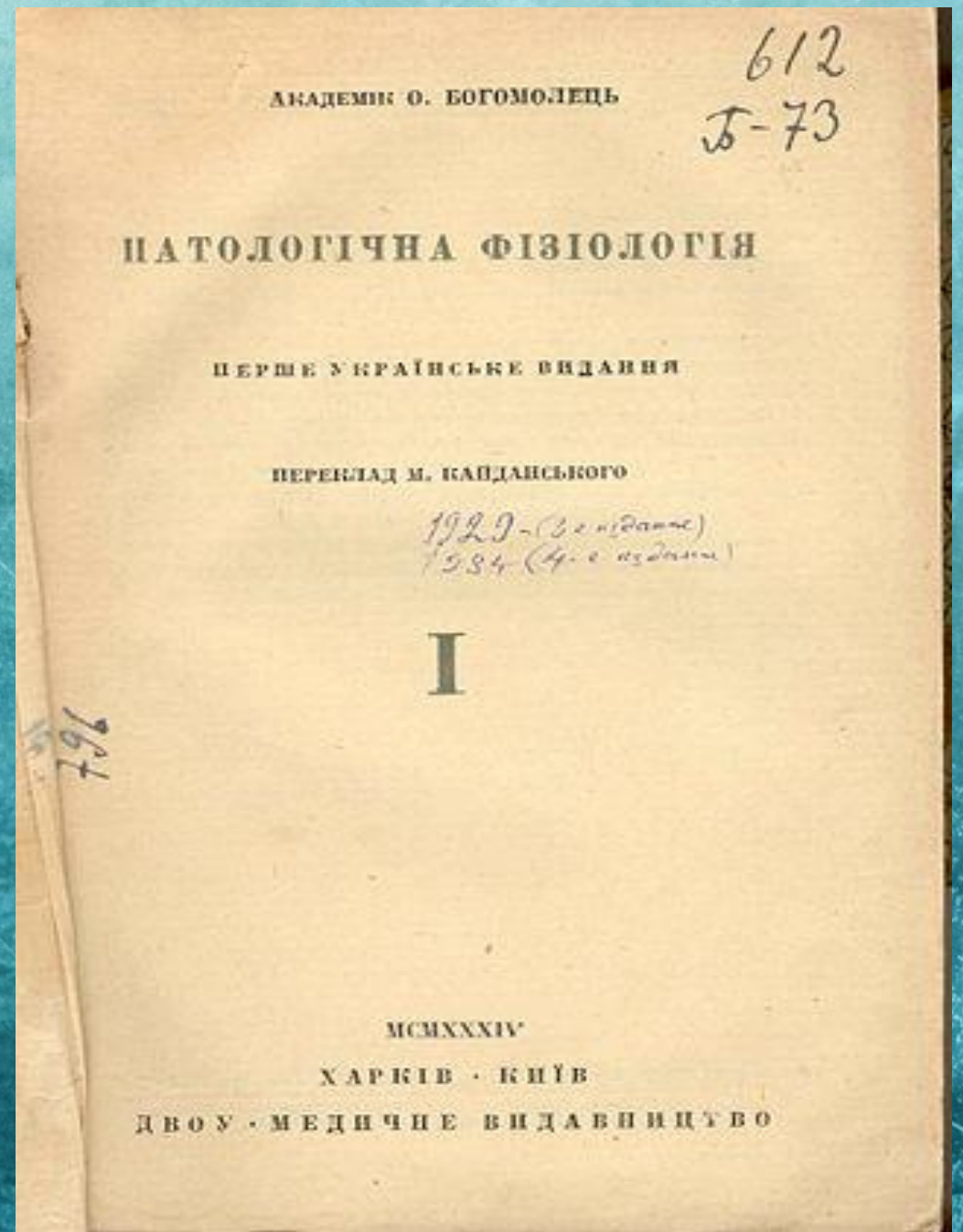
Олександр Богомолець узяв участь у створенні першого в світі Інституту гематології та переливання крові (нині — Гематологічний науковий центр Росздраву), який очолив після смерті його першого директора — Олександра Олександровича Богданова (1873–1928). Там під його керівництвом була розроблена унікальна методика консервації донорської крові, яка й досі застосовується практично без змін. Тоді ж Олександр Богомолець та його учні встановили універсальний донорський характер першої групи крові. Цим інститутом Богомолець продовжував керувати до 1931 року — вже будучи президентом Академії наук УРСР.

В Москві Олександр Богомолець створив також онкологічну лабораторію при Московському міськздороввідділі і взяв активну участь у створенні Інституту функціональної діагностики і експериментальної терапії.

В 1930 році Олександр Богомолець був обраний президентом Академії Наук УРСР. Переїхавши з групою учнів до Києва, створив Інститут експериментальної біології та патології Наркомату охорони здоров'я УРСР і Інститут клінічної фізіології. Новообраний президент АН УРСР провів повну перебудову її структури: на базі розрізнених кафедр і лабораторій створюються цілі науково дослідні установи (інститути). До роботи в них були залучені молоді перспективні вчені. Структура АН України, яку заклав Олександр Богомолець, у загальних рисах зберігається й досі.

В Києві Олександр Богомолець заснував «Фізіологічний журнал» АН УРСР. Організовував щорічні широкі наукові конференції з найактуальніших проблем медицини, брав участь у редагуванні багатьох наукових збірників.

У 1941 році, за кілька місяців до початку радянсько-німецької війни, Олександр Богомолець створив Київський диспансер боротьби з передчасною старістю. На його базі пізніше був утворений Інститут геронтології.

Праці академіка Богомольця сприяли розвиткові практично всіх галузей патологічної фізіології. Вони стосувалися питань ендокринології, порушення обміну речовин, імунітету й алергії, раку, патології кровообігу (зокрема гіпертонії), патогенезу шоку, механізму дії переливання крові, старіння організму тощо.

Основною ідеєю багатьох праць є висунуте ним положення про те, що виникнення, перебіг і кінець захворювання залежать не тільки від причини, яка викликала хворобу, а й від здатності організму до опору, тобто від його реактивності. Остання, на думку академіка, зумовлюється станом нервової системи і сполучної тканини.

О.Богомолець створив учення про фізіологічну систему сполучної тканини, до якої включав різноманітні сполучнотканинні клітини та міжклітинні утворення. Він вважав, що така система виконує в організмі кілька функцій: захисну (фагоцитоз і утворення антитіл), пластичну (загоювання ран, виразок, зростання переломів кісток та ін.) і трофічну (участь в обміні речовин).

Велике значення мають праці академіка Богомольця, присвячені переливанню крові. В них доведено, що переливати кров доцільно не лише за її нестачі, а й з метою підвищення реактивності організму.

В останні роки життя О.Богомолець багато уваги приділяв питанням старіння організму. Як і І. Мечников, вважав, що людина за своєю природою може жити 125–150 років; старіння, що настає у 60—70 років — передчасне і зумовлене несприятливими умовами життя та захворюваннями.

Заснування Інституту фізіології Академії
Наук вважається 9 травня 1934 р.

Зараз Інститут організований з 3 секторів,
які включають в себе 13 наукових відділів
та 4 дослідницькі лабораторії.

У середині жовтня 1943 року у Олександра Богомольця стався прорив плеври і спонтанний пневмоторакс на тлі давнього туберкульозу, котрим він заразився ще в дитинстві від матері на каторзі. Ситуація ускладнювалася тим, що Олександр Олександрович, незважаючи на туберкульоз, багато курив.

Повторний пневмоторакс трапився в липні 1946 року на дачі. Спроби друзів і колег зупинити хворобу виявилися безуспішними. 17 липня 1946 академік Олександр Богомолець продиктував останні розпорядження синові, Олегу Олександровичу, а 19 липня о 22 годині 15 хвилин його не стало.

До місця поховання академіка везли вулицями ще не відновленого після бомбардувань Києва з військовими почестями — на артилерійському лафеті.

Похований академік в парку,
посадженому ним і його учнями,
біля будинку, де він жив.